

Erzurum ve Van İllerindeki Balık Tüketimi ve Tüketici Tercihleri Üzerine Bir Araştırma

Araştırma / Research

Geliş Tarihi / Received
16.03.2017

Kabul Tarih / Accepted
10.08.2017

DOI
10.28955/alinterizbd.298341

ISSN 2564-7814
e-ISSN 2587-2249

Elif Sena GÜNGÖR^{1*}, Saltuk Buğrahan CEYHUN²

¹Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Van- Türkiye
²Atatürk Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Erzurum- Türkiye

*e-posta: elifsenag@hotmail.com

Öz: Su ürünleri; içerdiği protein, mineral madde ve esansiyel yağ asitleri açısından insan beslenmesinde önemli yer teşkil etmektedir. Su ürünlerinin insan beslenmesindeki bu öneminin ne yazık ki ülkemizde yeterince bilinmediği düşünülmektedir. Bu çalışmada, 2013 Aralık ayı içerisinde, Van ilinde 370, Erzurum ilinde ise 400 olmak üzere toplam 770 kişiye balık tüketim davranışlarının belirlenmesi amacıyla anket uygulanmıştır.

Erzurum da ankete katılanların birinci sırada sığır etini, ikinci sırada tavuk etini; Van da ise birinci sırada tavuk etini, ikinci sırada sığır etini tercih ettikleri tespit edilmiştir. Her iki ilde de üçüncü sırada balıketi, dördüncü sırada koyun eti tercih edildiği belirlenmiştir. Erzurum'da kişi başına düşen yıllık balık tüketim miktarı 6,3 kg iken Van'da 6,8 kg olarak tespit edilmiştir. En çok tüketilen balık çeşitleri Erzurum'da sırasıyla hamsi, alabalık, palamut iken Van'da ise sırasıyla hamsi, alabalık ve inci kefalidir. Katılımcıların Erzurum'da %97,5'inin Van'da %97,6'sının taze balık tükettiği; Erzurum'da %5,3'ünün Van'da ise %8,1'inin konserve balık tükettiği belirlenmiştir. En çok tercih edilen tüketim şekli ise yağda kızartma yöntemi (Erzurum'da %80,5; Van'da %78,4) olarak saptanmıştır. Araştırma sonunda, bireylerin aylık gelirleri, meslekleri, öğrenim durumları, medeni halleri, yıllık balık tüketimi, balık temin şekli ve tüketim biçimi, balık fiyatları hakkındaki düşünce, tüketilen balık türleri, balık pişirme şekli, organik balık bilgisi, balık tüketiminin mevsimsel değişimi ve bireylerin balık tüketimine yaklaşımlarına ilişkin sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balık tüketimi, tüketici tercihi, Erzurum, Van

A Survey on Fish Consumption and Consumer Preference in Erzurum and Van Provinces

Abstract: Aquatic products which contain proteins, minerals and essential fatty acids have an important place in human nutrition. It is supposed that, unfortunately, in our country the awareness of the importance of aquatic products in human nutrition is not enough. In this study, the survey is supplied to 370 people in Van, 400 people in Erzurum and 770 people in total to reveal the fish consumption behavior in public. In the result of the survey it is figured out that in Erzurum red meat is preferred on the first rank by the participants and white meat on the second. While in Van it is vice versa. Both in Erzurum and in Van, fish comes third and mutton comes fourth. While the per capita consumption of aquatic products is 6.3 kg in Erzurum, in Van it is 6.8 kg. The most preferred fish species in Erzurum are anchovy, trout and bonito while they are anchovy, trout and pearl mullet respectively in Van. The survey shows that 97.5 percent of the participants in Erzurum and 97.6 percent in Van consume fresh fish; 5.3 percent in Erzurum and 8.1 in Van consume canned fish. Frying is the most preferred consuming type for the results (80.5 percent in Erzurum, 78.4 in Van). At the end of the study, it is obtained some results relevant to participant's average monthly income, occupation, educational background, marital status, annual fish consumption, types of supplying and consuming fish, thought about fish prices, fish species they consume, type of stewing, knowledge of organic fish, seasonal change of fish consumption and attitude towards fish consumption.

Keywords: Fish consumption, consumption preference, Erzurum, Van

1. GİRİŞ

İnsan sağlığı açısından diyetlerde önemli yer tutan su ürünleri ülkemizde yeterli düzeyde tüketilmediği düşünülmektedir. Özellikle diğer ülkeler ile kıyaslandığında aradaki açık farkın giderilmesi için mevcut durumun belirlenmesi ve su ürünlerini tüketimini artırmaya yönelik politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Balık tüketiminin kıyı kesimlerde daha fazla olması yaygın olan bir görüştür (Uzundumlu ve Dinçel 2015). Bu duruma karşın, deniz balıkları üretiminin hiç olmadığı, sadece akarsu, göl ve barajlardaki balık üretimi ile kültür balıkçılığının bulunduğu bölgelerde su ürünleri tüketim davranışları nasıl olduğu, ayrıca aile geliri, meslek, eğitim durumu su ürünlerine olan yaklaşımı nasıl etkilediği hakkında güncel veriler bulunmamaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmada, avcılığın yoğun olarak yapıldığı Van ilinde ve yetiştiriciliğin ön planda tutulduğu Erzurum ilinde halkın su ürünleri ile ilgili tercihlerinin yaş, cinsiyet, gelir düzeyi ve eğitim seviyesi ile ne derece ilişkili olduğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma, Erzurum ve Van illerinde balık tüketim davranışlarının tespit edilmesi, balık tüketim miktarının kişilerin gelir seviyesi ve eğitim düzeyi ile ilişkili olup olmadığının belirlenmesi, mevcut durumun değerlendirilmesi ve geleceğe yönelik çalışmalara ışık tutması amacıyla 2013 yılının Aralık ayı içerisinde Erzurum ili merkez ilçeleri ve Van ili merkezinde anket çalışması şeklinde yapılmıştır. Amaca uygun olarak hazırlanmış olan ve 63 adet soru içeren anket bireylere birebir soru-cevap şeklinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar soruları beraber yaşadıkları aile bireyleri adına cevaplandırmışlardır.

TÜİK 2012 verilerine göre Erzurum merkez ilçelerinin (Aziziye, Palandöken ve Yakutiye) toplam nüfusu 398 368; Van ilinin merkez nüfusu ise 370 019'dur. Bu veriler doğrultusunda basit tesadüfi örnekleme yöntemine göre %95 güven aralığında aşağıdaki formü ile örneklem büyüklüğü belirlenmiştir (Miran, 2011).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{p_x}^2 + p(1-p)} \quad (1)$$

Formül 1'de;

n= Örneklem büyüklüğü

N=Ana kitle büyüklüğü

p=Ana kitlenin oranı

$\sigma_{p_x}^2$ = Oranın varyansı

Amaca uygun olarak hazırlanmış olan ve 63 adet soru içeren anket Erzurum'da 400 Van'da 370 olmak üzere toplam 770 bireye uygulanmıştır.

Anketten elde edilen veriler SPSS (The Statistical Package for the Social Sciences) 17,0 paket programı kullanılarak istatistiki olarak değerlendirilmiştir. Analiz kapsamında, frekans tabloları, çaprazlama tabloları, dağılım grafikleri, χ^2 testi ve tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) faydalanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlılığı ise $p < 0,05$ düzeyinde kabul edilmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Katılımcıların Demografik Özelliklerinin Dağılımı

Yapılan ankette cinsiyet dağılımına bakıldığında Erzurum'da ankete katılanların %63,5'i erkek %36,5'i ise kadındır. Van'da ise ankete katılanların %58,9'u erkek %41,1'i ise kadındır. Erzurum'da katılımcıların yaş ortalamasına bakıldığında çoğunluğun %38 oranla 18-27 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Ardından %26,5'lik kısmın 28-37 yaş, %22,8'lik kısmın 38-47 yaş aralıklarını oluşturduğu görülmektedir. Van'da katılımcıların yaş ortalamasına bakıldığında ise çoğunluğun %41,1 oranla 28-37 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Ardından %32,4'lik kısmın 18-27 yaş, %15,9'luk kısmın 38-47 yaş aralıklarını oluşturduğu görülmektedir. Erzurum'da katılımcıların %9,3'u ilköğretim mezunu iken 90,7'si lise ve üzeri eğitim gördüğü tespit edilmiştir. Van'da ise katılımcıların %17,6'sı ilköğretim mezunu iken 82,4'ü lise ve üzeri eğitim gördüğü tespit edilmiştir. Ankete katılanların medeni hal durumlarına bakıldığında Erzurum'da %46,3'ünün bekâr, %53,7'sinin evli; Van'da ise %36,5'inin bekâr, %63,5'inin evli olduğu görülmektedir. Balık tüketimini etkileyen özelliklerden biri olduğu düşünülen gelir düzeyi dikkate alındığında; Erzurum'daki katılımcıların

büyük çoğunluğun (%29,3) 2001-3000 TL arasında aylık gelire sahip olduğu tespit edilmiştir. %21,5'lik kısmın 1001-2000 TL arası, %15,5'lik kısmın 3001-4000 TL arası gelire sahip olduğu görülmüştür. Van ilinde ise büyük çoğunluğun (%23) 2001-3000 TL arasında aylık gelire sahip olduğu tespit edilmiştir. %20,8'lik kısmın 1001-2000 TL arası, %18,1'lik kısmın 3001-4000 TL arası gelire sahip olduğu görülmüştür (Çizelge 1).

Çizelge 1. Katılımcıların demografik özelliklerinin dağılımı

	ERZURUM		VAN	
	Miktar(N)	Yüzde (%)	Miktar(N)	Yüzde (%)
Cinsiyet				
Kadın	146	36,5	152	41,1
Erkek	254	63,5	218	58,9
Yaş				
0-17	1	0,3	3	0,8
18-27	152	38	120	32,4
28-37	106	26,5	152	41,1
38-47	91	22,8	59	15,9
48-57	46	11,4	32	8,6
58 ve üzeri	4	1	4	1,2
Öğrenim Durumu				
İlköğretim	37	9,3	65	17,6
Lise	84	21	83	22,4
Üniversite	218	54,5	181	48,9
Lisansüstü	61	15,2	41	11,1
Medeni hal				
Bekâr	185	46,3	135	36,5
Evli	215	53,7	235	63,5
Aylık Gelir (TL)				
0-1000	35	8,8	55	14,9
1001-2000	86	21,5	77	20,8
2001-3000	117	29,3	85	23
3001-4000	62	15,5	67	18,1
4001-5000	50	12,5	43	11,6
5001-6000	24	6	21	5,7
6000 ve üzeri	26	6,4	22	5,9

Katılımcıların Besin Tercihleri Dağılımı

Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre, katılımcıların et türlerinin tüketim miktarına göre sıralanmasına bakıldığında Erzurum'da ilk sırada tercih edilen et türü sığır eti olarak tespit edilmiştir. Ardından ikinci sırada tavuk eti yer almaktadır. Van da ise birinci sırada tavuk etinin, ikinci sırada sığır etinin tercih edildiği tespit edilmiştir. Her iki ilde de üçüncü sırada balık etinin, dördüncü sırada koyun etinin tercih edildiği belirlenmiştir.

Ortalama ne kadar sıklıkla balık tüketirsiniz sorusuna katılımcıların verdiği cevaplara bakıldığında Erzurum'da sadece %13'lük bir kısmın, Van'da ise %17,8'lik bir kısmın haftada bir kere balık tükettiği görülmektedir. Tüketim sıklığı oranı her iki ilde de ayda bir seçeneğinde yoğunlaşmıştır.

Katılımcıların kişi başına düşen yıllık balık tüketim miktarları gruplar halinde incelendiğinde Erzurum'daki katılımcıların %28,25' inin ve Van'daki katılımcıların %22,97' sinin 2-4 kg arası balık tükettiği sonucuna varılmıştır. Yapılan anket neticesinde Erzurum ilinde kişi başına düşen yıllık balık tüketim miktarı 6,3 kg, Van ilinde ise kişi başına düşen yıllık balık tüketim miktarı 6,8 kg olarak tespit edilmiştir (Tablo 2).

Çizelge 2. Katılımcıların balık tüketim miktarları ve sıklığı tercihleri dağılımı (küçük harfler miktarlar arası, büyük harfler iller arası istatistiksel farkı göstermektedir. (p<0,05))

Kişi başına düşen balık miktarı(kg)				
ERZURUM			VAN	
	Miktar(N)	Yüzde (%)	Miktar(N)	Yüzde (%)
0-2 kg	88 ^{aA}	22	50 ^{aB}	13,51
2-4 kg	113 ^{bA}	28,25	85 ^{bB}	22,97
4-6 kg	61 ^{aA}	15,25	74 ^{bA}	20
6-8 kg	37 ^{cA}	9,25	46 ^{aA}	12,43
8-10 kg	19 ^{dA}	4,75	12 ^{cA}	3,24
10-15 kg	35 ^{cA}	8,75	62 ^{aB}	16,76
15-20 kg	18 ^{dA}	4,5	26 ^{cA}	7,03
20 kg ve üzeri	29 ^{cA}	7,25	15 ^{cB}	4,05
Tüketim sıklığı				
ERZURUM			VAN	
	Miktar(N)	Yüzde (%)	Miktar(N)	Yüzde (%)
2-3 ayda bir	115 ^{aA}	28,8	85 ^{aA}	23
Ayda bir	118 ^{aA}	29,4	134 ^{bB}	36,2
Ayda 2-3 kere	115 ^{aA}	28,8	85 ^{aA}	23
Haftada bir	52 ^{bA}	13	66 ^{aA}	17,8

Katılımcıların Tercih Ettiği Tüketim Çeşitleri Dağılımı

Katılımcıların tercih ettikleri balık türleri incelendiğinde Van'da ilk sırada hamsi tercih edilirken ardından inci kefali ve alabalık gelmektedir. Erzurum'da da balık tüketiminde ilk sırada hamsi tercih edilirken ikinci sırada alabalık ve ardından palamut tercih edilmektedir.

Erzurum'da 303 kişi deniz balıklarını, 72 kişi tatlı su balıklarını, 25 kişi ise her iki türü de öncelikli olarak tercih ettiğini belirtirken; Van'da 261 kişi deniz balıklarını, 63 kişi tatlı su balıklarını, 46 kişi ise her iki türü de öncelikli olarak tercih ettiğini belirtmiştir. Erzurum'da 336 kişi, Van'da 329 kişi avcılık yoluyla elde edilen balığı yetiştiricilik balığına tercih etmiştir. Her iki ilde de tercih edilen deniz balıklarının daha çok Karadeniz orjinli olduğu saptanmıştır (Erzurum'da 363 kişi, Van'da 311 kişi).

Tüketicilerin balıkları tezgâhtan alırken hangi şekliyle aldığı sorulduğunda Erzurum'da %55,8 oranında bütün halde, %40,2 oranında organları temizlenmiş halde tercih ettikleri belirlenmiştir. Van'da ise %64,3 oranında bütün halde, %31,9 oranında organları temizlenmiş balıklar tercih edilmektedir. Piyasada balığı kolay temin edebiliyor musunuz sorusuna Erzurum'da %81,5 Van'da %74,3 oranında evet cevabı alınmıştır. Erzurum'da katılımcıların %56,5'i piyasadaki balık çeşitliliğini yeterli bulurken %43,5'i çeşitliliği yeterli bulmamaktadır. Van'da ise %50,3'ü balık çeşitliliğini yeterli bulurken %49,7'si çeşitliliği yeterli bulmamaktadır. Erzurum'da katılımcıların %16,5'i balık avcılığında bulunurken, Van'da %18,9'u balık avcılığında bulunduğunu belirtmiştir. Katılımcılara çoğunlukla balık satın aldıkları yerler sorulduğunda her iki ilde de en çok tercih edilen seçenek sabit balık satıcıları olmuştur. Erzurum'daki katılımcılar %15 oranında seyyar satıcıyı tercih ederken Van'da %25 oranında seyyar satıcıdan balık almayı tercih etmektedir.

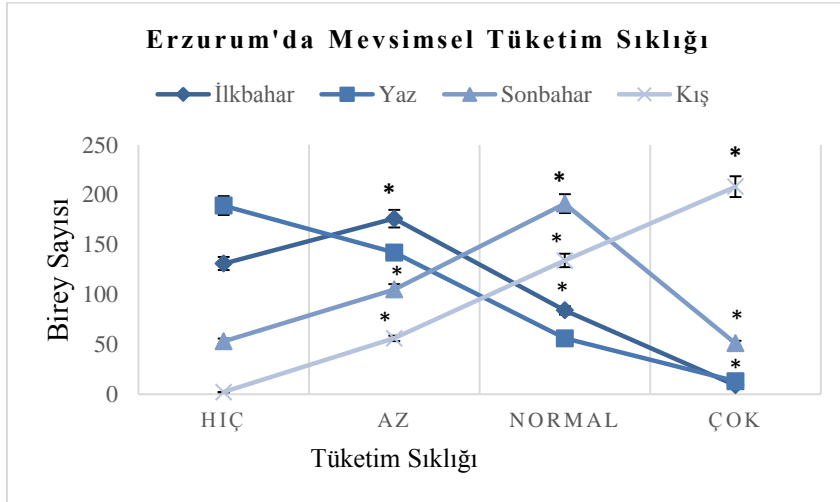
Tercih edilen balık pişirme yöntemleri çoktan aza doğru sıralandığında Erzurum'da ilk sırada tercih edilen yöntem yağda kızartma ve ardından fırında, ızgarada, buğulama, garnitür ve tuzda pişirme yöntemleri gelmektedir. Yağda kızartma yöntemi Erzurum'da olduğu gibi Van'da en çok tercih edilen pişirme yöntemi olarak belirlenmiştir. Van'da yağda kızartılmış balıktan sonra sırasıyla fırın, ızgara, buğulama, tandir, tuzda, garnitür tüketimi gelmektedir.

Balıkların doyuruculuğu hakkındaki düşünceye bakıldığında Erzurum'da %89, Van'da 95,1 oranında balıkların doyurucu olduğu söylenmiştir. Erzurum il genelinde balık fiyatlarının %48,8 oranında pahalı olduğu, %50 oranında normal olduğu, %1,2 oranında ise ucuz olduğu düşünülmektedir. Van ilinde ise balık fiyatlarının %41 oranında pahalı olduğu, %54,9 oranında normal olduğu, %4,1 oranında ise ucuz olduğu düşünülmektedir.

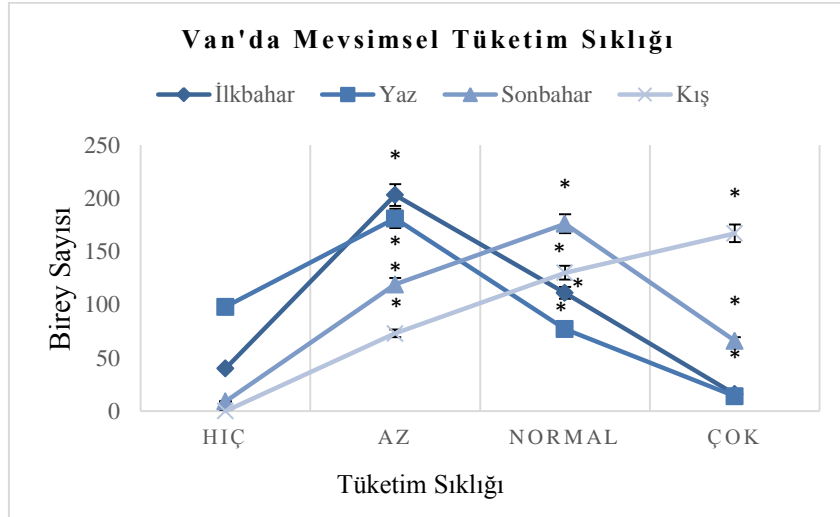
Van da yapılan ankette 370 katılımcıdan; 361 kişinin taze tüketim, 30 kişinin konserve, 7 kişinin tütülenmiş balık, 10 kişinin dondurulmuş balık, 18 kişinin de salamura olarak balığı tükettiği tespit edilmiştir. Erzurum'da yapılan ankette 400 katılımcıdan; 390 kişinin taze tüketim, 21 kişinin konserve, 4 kişinin tütülenmiş balık, 13 kişinin dondurulmuş balık, 3 kişinin de salamura olarak balığı tükettiği tespit edilmiştir.

Katılımcıların Mevsimsel Tüketim Tercihleri Dağılımı

Katılımcıların balık tüketimlerinin mevsimsel olarak nasıl değiştiğine bakıldığında her iki ilde de en fazla balık tüketiminin kış aylarında, en az balık tüketiminin ise yaz aylarında olduğu görülmektedir (Şekil 1 ve Şekil 2).

Şekil 1. Erzurum'daki katılımcıların balık tüketimlerinin mevsimsel olarak değişimi (p<0,05)

Şekil 2. Van'daki katılımcıların balık tüketimlerinin mevsimsel olarak değişimi (p<0,05)

Katılımcılarda Balık Tüketimi Etkileyen Faktörlerin Dağılımı

Ankette sorulan balık tüketimini etkileyen faktörlerin önem derecelerine göre tercih edilme değerleri Çizelge 3'te gösterildiği gibidir. Önem derecesi değerleri; 1=Hiç önemli değil, 5=Çok önemli şeklinde kategorize edilmiştir.

Çizelge 3. Katılımcıların balık tüketimini etkileyen faktörlerin önem derecelerine göre tercih edilme değerleri dağılımı (1:Hiç önemli değil, 5:Çok önemli).

Kriter	Ölçek	Erzurum					Van				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Fiyat	N	51	27	74	55	193	24	20	64	64	198
	%	12,8	6,8	18,5	13,8	48,3	6,5	5,4	17,3	17,3	53,5
Hijyen	N	3	5	12	40	340	1	3	22	50	294
	%	0,8	1,3	3,0	10,0	85,0	0,3	0,8	5,9	13,5	79,5
Tazelik	N	1	8	4	19	368	1	3	15	55	296
	%	0,3	2,0	1,0	4,8	92,0	0,3	0,8	4,1	14,9	80,0
Ambalaj	N	42	47	104	55	152	33	50	84	69	134
	%	10,5	11,8	26,0	13,8	38,0	8,9	13,5	22,7	18,6	36,2
Satıldığı Yer	N	27	28	54	71	220	32	44	67	91	136
	%	6,8	7,0	13,5	17,8	55,0	8,6	11,9	18,1	24,6	36,8
Marka	N	106	73	102	39	80	86	85	85	53	61
	%	26,5	18,3	25,5	9,8	20,0	23,2	23,0	23,0	14,3	16,5
Reklam	N	178	82	77	27	36	132	88	78	28	44
	%	44,5	20,5	19,3	6,8	9,0	35,7	23,8	21,1	7,6	11,9
Renk	N	31	24	44	97	204	39	26	54	110	141
	%	7,8	6,0	11,0	24,3	51,0	10,5	7,0	14,6	29,7	38,1
Tat, Lezzet, Aroma	N	6	11	24	59	300	14	4	26	101	225
	%	1,5	2,8	6,0	14,8	75,0	3,8	1,1	7,0	27,3	60,8
Kılıçık Durumu	N	38	38	78	78	168	43	65	63	86	113
	%	9,5	9,5	19,5	19,5	42,0	11,6	17,6	17,0	23,2	30,5
Raf Ömrü	N	31	41	72	63	193	33	56	72	78	131
	%	7,8	10,3	18,0	15,8	48,3	8,9	15,1	19,5	21,1	35,4
Yurtiçi Üretilme Durumu	N	52	64	81	61	142	62	68	71	51	118
	%	13,0	16,0	20,3	15,3	35,5	16,8	18,4	19,2	13,8	31,9
Beslenme Alışkanlığı	N	39	40	78	87	156	23	37	94	96	120
	%	9,8	10,0	19,5	21,8	39,0	6,2	10,0	25,4	25,9	32,4
Besin Madde İçeriği	N	23	25	72	84	196	12	30	74	105	149
	%	5,8	6,3	18,0	21,0	49,0	3,2	8,1	20,0	28,4	40,3
Sağlıklı Beslenme İçin Faydası	N	7	13	41	79	260	10	21	38	112	189
	%	1,8	3,3	10,3	19,8	65,0	2,7	5,7	10,3	30,3	51,1

İstatistiksel öneme sahip değerler kalın olarak verilmiştir (p<0,05)

Katılımcıların Balık Tercih Etme ve Etmeme Nedenleri Dağılımı

Erzurum ve Van illerinde balık tüketim alışkanlıklarını etkileyen nedenlere bakıldığında her iki ilde de yöresel bir beslenme alışkanlığının olmadığı, balıkentinin damak zevklerine hitap ettiği, balık yemeğinin pişirilmesinin pratik olmadığı, davet yemeklerinde tercih edilmediği, sağlık problemleri nedeniyle tercih edilmediği, genelde aile bireylerinin balık etini sevdiği görülmektedir.

Katılımcıların Verdikleri Yanıtlara İlişkin Çapraz Karşılaştırmalar ve Frekans Dağılımları

Erzurum'da balık tüketim sıklığının gelir düzeyine göre dağılımı incelendiğinde 2-3 ayda bir balık tüketen grubun %70,4'ünü 0-3000TL gelire sahip olanların oluşturduğu, haftada bir balık tüketenlerin %57'sinin 3000TL ve üzeri gelire sahip kesimin oluşturduğu görülmektedir (Çizelge 4). Balık tüketim sıklığının eğitim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır (p<0,05).

Çizelge 4. Erzurum ili balık tüketim sıklığının gelir düzeylerine göre dağılımı

Gelir düzeyi	Ölçek	Balık Tüketim Sıklığı			
		2-3Ayda bir	Ayda bir	Ayda 2-3	Haftada bir
0-1000	N	16 ^{aA}	12 ^{aA}	6 ^{aB}	1 ^{aB}
	%	45,7	34,3	17,1	2,9
1001-2000	N	26 ^{aA}	28 ^{bA}	19 ^{bA}	13 ^{bA}
	%	30,2	32,6	22,1	15,1
2001-3000	N	39 ^{bA}	35 ^{bA}	35 ^{cA}	8 ^{bB}
	%	33,4	29,9	29,9	6,8
3001-4000	N	16 ^{aA}	17 ^{aA}	23 ^{bA}	6 ^{aB}
	%	25,8	27,4	37,1	9,7
4001-5000	N	8 ^{cA}	9 ^{aA}	19 ^{bB}	14 ^{bA}
	%	16,0	18,0	38,0	28,0
5001-6000	N	5 ^{cA}	9 ^{aA}	8 ^{aA}	2 ^{aA}
	%	20,8	37,5	33,4	8,3
6000+	N	5 ^{cA}	8 ^{aA}	5 ^{aA}	8 ^{bA}
	%	19,2	30,8	19,2	30,8

Küçük harfler aylık gelir arası, büyük harfler aynı gelir seviyesinde tüketim sıklıkları arası istatistiksel farkı göstermektedir. (p<0,05).

Balık tüketim sıklığının eğitim düzeyine göre dağılımı incelendiğinde ise 2-3 ayda bir balık tüketenlerin %36,5'inin lise ve ilköğretim mezunlarının oluşturduğu, haftada bir balık tüketenlerin %84'ünün üniversite ve lisansüstü mezunlarının olduğu görülmüştür (Çizelge 5). İlköğretim mezunlarının üniversite mezunlarına nazaran daha az sıklıkla balık tükettikleri tespit edilmiştir (p<0,05).

Çizelge 5. Erzurum ili balık tüketim sıklığının eğitim düzeyine göre dağılımı).

Öğrenim Durumu	Ölçek	Balık Tüketim Sıklığı			
		2-3Ayda bir	Ayda bir	Ayda 2-3	Haftada bir
İlköğretim	N	14 ^{aA}	11 ^{aA}	11 ^{aA}	1 ^{aA}
	%	37,8	29,7	29,7	2,8
Lise	N	28 ^{bA}	32 ^{bA}	17 ^{aA}	7 ^{aB}
	%	33,3	38,1	20,2	8,4
Üniversite	N	63 ^{cA}	66 ^{cA}	63 ^{bA}	26 ^{bB}
	%	28,9	30,3	28,9	11,9
Lisansüstü	N	10 ^{aA}	9 ^{aA}	24 ^{cB}	18 ^{bB}
	%	16,4	14,8	39,3	29,5

Küçük harfler eğitim düzeyleri arası, büyük harfler aynı eğitim seviyesinde tüketim sıklıkları arası istatistiksel farkı göstermektedir. (p<0,05).

Van'da tüketim sıklığının gelir düzeyine göre dağılımına bakıldığında 2-3 ayda bir balık tüketen grubun %66'sının 0-3000TL gelire sahip olanların oluşturduğu, haftada bir balık tüketenlerin %45'inin 3000TL ve üzeri gelire sahip kesimin oluşturduğu görülmektedir (Çizelge 6). Balık tüketim sıklığının eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır (p<0,05).

Çizelge 6. Van ili tüketim sıklığının gelir düzeyine göre dağılımı.

Gelir düzeyi	Ölçek	Balık Tüketim Sıklığı			
		2-3Ayda bir	Ayda bir	Ayda 2-3	Haftada bir
0-1000	N	9 ^{aA}	17 ^{aA}	11 ^{aA}	18 ^{aA}
	%	16,4	30,9	20,0	32,7
1001-2000	N	20 ^{aB}	30 ^{aB}	19 ^{aA}	8 ^{aA}
	%	26,0	39,0	24,7	10,3
2001-3000	N	27 ^{aB}	31 ^{aB}	17 ^{aA}	10 ^{aA}
	%	31,8	36,4	20,0	11,8
3001-4000	N	19 ^{aB}	22 ^{aA}	15 ^{aA}	11 ^{aA}
	%	28,4	32,8	22,4	16,4
4001-5000	N	7 ^{aA}	18 ^{aA}	6 ^{aA}	12 ^{aA}
	%	16,2	41,9	14,0	27,9
5001-6000	N	2 ^{aC}	4 ^{aC}	11 ^{aA}	4 ^{aB}
	%	9,5	19,0	52,5	19,0
6000+	N	1 ^{aC}	12 ^{aA}	6 ^{aA}	3 ^{aB}
	%	4,5	54,5	27,3	13,7

Küçük harfler aylık gelir arası, büyük harfler aynı gelir seviyesinde tüketim sıklıkları arası istatistiksel farkı göstermektedir. (p<0,05)

Balık tüketim sıklığının eğitim düzeyine göre dağılımı incelendiğinde ise 2-3 ayda bir balık tüketenlerin %57,6'sının lise ve ilköğretim mezunlarının oluşturduğu, ayda 2-3 kere balık tüketenlerin %69,4'ünün üniversite ve lisansüstü mezunlarının oluşturduğu, haftada bir balık tüketenlerin %65,1'inin üniversite ve lisansüstü mezunlarının oluşturduğu görülmüştür (Çizelge 7). Üniversite ve lisansüstü mezunlarının ilköğretim ve lise mezunlarının göre daha fazla sıklıkla balık tükettikleri tespit edilmiştir (p<0,05).

Çizelge 7. Van ili balık tüketim sıklığının eğitim düzeyine göre dağılımı.

Öğrenim Durumu	Ölçek	Balık Tüketim Sıklığı			
		2-3 ayda bir	Ayda bir	Ayda 2-3	Haftada bir
İlköğretim	N	24 ^{aA}	19 ^{aA}	12 ^{aB}	10 ^{aB}
	%	36,9	29,2	18,5	15,4
Lise	N	25 ^{aA}	31 ^{bA}	14 ^{aB}	13 ^{aB}
	%	30,1	37,3	16,9	15,7
Üniversite	N	30 ^{aA}	68 ^{cB}	47 ^{bB}	36 ^{bA}
	%	16,6	37,6	26,0	19,8
Lisansüstü	N	6 ^{bA}	16 ^{aB}	12 ^{aA}	7 ^{aA}
	%	14,6	39,0	29,3	17,1

Küçük harfler eğitim düzeyleri arası, büyük harfler aynı eğitim seviyesinde tüketim sıklıkları arası istatistiksel farkı göstermektedir. (p<0,05)

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde gelir düzeyine bakılmaksızın en çok tercih edilen et türünün kırmızı et olduğu bilinmektedir. Ancak dengeli beslenmede büyük önem arz eden balıkçılık sektörü, halen daha hak ettiği noktaya ulaşamadığı görülmektedir. 2013 yılı verilerine göre dünyada kişi başı balık tüketimi 18,6 kg olarak belirtilirken ülkemizde ise kişi başına düşen yıllık balık tüketimi ortalama 7,1 kg olarak belirtilmiştir (TÜİK 2014). Bununla beraber tüketimimiz yurt genelinde homojen bir yapı göstermemekte olup kıyı kesimlerde 25 kg'ı üzerine çıkarken, 'örneğin; Trabzon ve Giresun için 29,5 kg (Aydın ve Karadurmuş, 2013), Rize için 20,07 kg (Temel, 2014), Edirne için 23,0 kg (Onurlubaş,

2013)’, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde tüketimin 1 kg’ın altına kadar düştüğü ‘örneğin; Elazığ için 0,79 kg (Şen vd., 2008), Adıyaman için 3,01 kg (Olgunoğlu vd 2014), Erzurum için 6,5 kg (Uzundumlu vd., 2013), Tunceli için 4,1 kg (Yüksel vd., 2011)’ bildirilmektedir. Anket çalışmamızın sonucunda Erzurum’da ve Van’da yıllık kişi başına düşen balık tüketim miktarının yaklaşık 6 kg olması ise ankete katılan kişilerin gelir ve eğitim düzeylerinin ortalamasının üzerinde olması ile açıklanabilmektedir. 2010 yılında Tunceli ilinde yapılan bir çalışmada kişi başına düşen yıllık balık tüketimi 4,1 kg (Yüksel vd. 2011), 2014 yılında Elazığ ilinde yapılan bir diğer çalışmada ise kişi başı yıllık tüketim 3,3 kg olarak tespit edilmiştir (Çiçek vd. 2014). Diğer yandan Atay (2000)’in yaptığı çalışmaya göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde kişi başı yıllık balık tüketiminin 1 kg’ın altında olduğu tespit edilmiştir. Aradan geçen yaklaşık 13 yıllık zaman içerisinde bahsi geçen bölgelerde bulunan Erzurum ve Van illeri baz alındığında balı eti tüketiminin arttığı söylenebilir.

Her iki ilde de gerek yöresel beslenme alışkanlıkları gerekse büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık sektörünün arazi ve iklim uygun olması nedeniyle daha fazla gelişmeye olanak sağlamasından dolayı kırmızı et tüketimi alışkanlığının artmasına neden olarak gösterilebilir.

Tüketim eğiliminin tespitine yönelik yapılan çalışmalarında yaş, cinsiyet, eğitim, meslek ve gelir, tüketimi etkileyen faktörler arasında yer aldığı bilinmektedir (Uzundumlu vd. 2016; Sarıkaya, 2007; Erdal ve Esengün, 2008; Çakır vd., 2010; Çiçek vd., 2014). Bunun yanı sıra tüketicinin zevk ve alışkanlıklarının yanı sıra fiyatlardaki sık dalgalanmalar, tüketicilerin gelir seviyelerindeki değişimler, ürünlerin mevsimsel olarak piyasaya sürülmesi de su ürünleri tüketiminde önemli rol oynamaktadır (Uzundumlu vd. 2016). Gelir düzeyi bireylerin hangi gıdaları satın alacakları ve buna bağlı olarak oluşacak beslenme alışkanlıklarını etkileyen önemli bir faktör olmakla birlikte diğer faktörlerle birebir bağlantılı, hatta onların üzerinde direkt etkili olduğu söylenebilir. Tüketim sıklığı ile aylık gelir karşılaştırılması sonuçlarına dayanarak; aylık gelir seviyesinin artmasıyla birlikte ailenin daha refah bir seviyeye ulaştığı düşünülürse fiyatının pahalı olduğu düşünülen balık tüketiminin de artacağı söylenebilir.

Kişinin aldığı eğitim farklı bakış açılarına, kültür ve anlayışların gelişmesine neden olacağı düşünülmektedir. Eğitim düzeyi ile birlikte bireyin bilgi ve duyarlılığı artmakta olup öğrenilen her yeni şeyin, bireyin istek ve gereksinimlerinin de değişmesine katkı sağladığı düşünülebilir.

Balık etinin günlük yemeklerde kullanılıp çeşitlendirilememesi, bölgede her mevsim temin edilememesi, kıyı kesimlerine nazaran fiyatının pahalı olması, diğer et çeşitleri kadar kolay temin edilememesi balık tüketiminin kısıtlı kalmasının nedenleri arasında görülebilir. Balık tüketiminin bu düşük seviyelerde kalmaması için bölgedeki balıkçılara kaynakların nasıl daha verimli kullanılacağı anlatılmasının yanında ülkemizdeki iç sular ve denizlerimiz ile bu kaynaklardan elde edilen ürünler halka yeterince tanıtılmalıdır. Su ürünleri tüketiminin insan sağlığı açısından gerekliliği önemle vurgulanmalıdır. Ayrıca su ürünlerinin ülke ekonomisine olan katkısının da hem üreticilere hem de tüketicilere açıkça anlatılması gerekmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda, araştırma sonuçlarının sektörde faaliyet gösteren firmaların pazarlama stratejilerini ve hedef tüketici kitlelerini belirlemelerinde önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Elif Sena GÜNGÖR’ ün Yüksek Lisans tezinin bir bölümüdür. Bu çalışmanın gerçekleşmesinde Erzurum ve Van illerinde anket sorularına sabırla cevap veren tüketicilere teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Aydın, M., Karadurmuş, U., 2013. Trabzon ve Giresun bölgelerindeki su ürünleri tüketim alışkanlıkları. Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi, 3(9): 57-71.
- Atay, D., 2000. The export and import arrangements between fishery products sectors of European Union and Turkey (in Turkish), IV. Su Ürünleri Sempozyumu, Erzurum.
- Çakır, M., Çakır, F. ve Usta, G., 2010. Üniversite öğrencilerinin tüketim tercihlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 2 (2), 1309-8039.
- Çiçek, E., Akgün, H., İlhan, S. 2014. Elazığ İli Balık Eti Tüketim Alışkanlığı ve Tercihinin Belirlenmesi. Yunus Araştırma Bülteni 1, 3-11.
- Erdal, G. ve Esengün, K., 2008. Tokat ilinde balık tüketimini etkileyen faktörlerin logit model ile analizi, Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi, 25(3), 203-209.
- Miran, B., 2011. Temel İstatistik. Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova, İzmir.

- Olgunoğlu, İ.A., Bayhan, Y.K., Olgunoğlu, M.P., Artar, E. ve Ukav, İ., 2014. Adıyaman İlinde Balık Eti Tüketim Alışkanlıklarının Belirlenmesi. Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi, 9(1):21-25.
- Onurlubaş, E., 2013. The Factors Affecting Fish Consumption of the Consumers in Kesan Township in Edirne. Bulgarian Journal of Agricultural Science, 19(6):1346-1350.
- Sarıkaya, N., 2007. Organik ürün tüketimini etkileyen faktörler ve tutumlar üzerine bir saha çalışması, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 14(2), 110-125.
- Şen, B., Canpolat, Ö., Sevim, A.F., Sönmez, F., 2008. Elazığ ilinde balık eti tüketimi. Fırat Üniversitesi, Fen ve Müh. Bil. Dergisi, 20(3): 433-437.
- TÜİK 2012, Türkiye İstatistik Kurumu verileri. Erişim tarihi; Aralık 2013.
- Temel, T. 2014. Rize İlinde Hanelerin Balık Tüketimi Üzerine Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesi. Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Uzundumlu, A.S., Topcu, Y., Baran, D., 2013. Tüketicilerin balık eti tüketimini etkileyen faktörlerin belirlenmesi: Erzurum ili örneği. İç Anadolu Bölgesi 1. Tarım ve Gıda Kongresi, 74-82, 2-4 Ekim 2013, Niğde
- Uzundumlu A.S., Dinçel, E. 2015. Trabzon İli Beşikdüzü İlçesinde Balık Eti Tüketim Alışkanlıklarının Belirlenmesi. Alinteri, Zirai Bilimler Dergisi. 29 (B), 1-11.
- Uzundumlu A.S., Dezgin, A., Tekin, M.H. 2016. Balık eti tüketim eğilimini etkileyen faktörlerin analizi: Hakkari İli Örneği. Alinteri, Zirai Bilimler Dergisi. 31 (B), 9-17.
- Yüksel, F., Karaton Kızgın, N. ve Özer, İ.Ö. 2011. Tunceli İli Balık Tüketim Alışkanlığının Belirlenmesi. G.Ü. Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi, 3(2-5), 28-36.